

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

साङ्गुहृण्येष्या॑ यजते। इमाञ्जनता॒ सङ्गृह्णानीति॑। द्वादशारकी॑ रशना॑ भवति॑। द्वादश॑
मास॑ः संवथ्सुरः। संवथ्सुरमेवाव॑ रुन्धे। मौञ्जी॑ भवति॑। ऊर्ज्वै॑ मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव॑ रुन्धे।
चित्रा॑ नक्षत्रं भवति॑। चित्रं॑ वा॑ एुतल्कर्म॑॥१॥

यदेश्वमेघः समृद्धो॑ पुण्यनाम॑ देवयज्ञनमध्यवस्थ्यति॑। पुण्यमेव॑ तेन॑ कीर्तिमभि॑ जंयति॑।
अपंदातीनृत्विजः॑ सुमाव॑हन्त्या॑ सुब्रह्मण्यायाः॑। सुवर्गस्य॑ लोकस्य॑ समष्ट्यै॑ केशुश्मशु॑ वंपते॑।
नुखानि॑ नि॑ कृन्तते॑। दुतो॑ धावते॑। स्नाति॑। अहंतं॑ वासुः॑ परिधत्ते॑। पाप्मनोऽपहत्यै॑। वाच॑
यत्वोप॑ वसति॑। सुवर्गस्य॑ लोकस्य॑ गुस्त्यै॑। रात्रिं॑ जागरयन्तं॑ आसते॑। सुवर्गस्य॑ लोकस्य॑
समष्ट्यै॑॥२॥

कर्म धत्ते॑ पञ्च च॥२॥

[१]

चतुर्ष्य॑ आपौ॑ भवन्ति॑। चतुः॑ शफो॑ वा॑ अश्वः॑ प्राजापत्यः॑ समृद्धै॑। ता॑ दिग्म्यः॑
समाभृता॑ भवन्ति॑। दिक्षु॑ वा॑ आप॑ः। अन्नं॑ वा॑ आप॑ः। अद्यो॑ वा॑ अन्नं॑ जायते॑। यदेवाद्योऽन्नं॑
जायते॑। तदव॑ रुन्धे। तासु॑ ब्रह्मोदनं॑ पंचति॑। रेतं॑ एव॑ तदधाति॑॥३॥

चतुः॑ शरावो॑ भवति॑। दिक्षवै॑ प्रति॑ तिष्ठति॑। उभयतोरुक्मौ॑ भवतः। उभयतं॑ एवास्मिन्नुच॑
दधाति॑। उद्धरति॑ शृतत्वायाँ॑। सर्पिष्वान्भवति॑ मेध्यत्वायाँ॑। चत्वारं॑ आरेयाः॑ प्राशजन्ति॑।
दिशमेव॑ ज्योतिंषि॑ जुहोति॑। चत्वारि॑ हिरण्यानि॑ ददाति॑। दिशमेव॑ ज्योतीङ्गुष्वं॑ रुन्धे॥४॥

यदाज्यं॑मुच्छिष्यते॑। तस्मिन्नशनान्युनत्ति॑। प्रजापतिर्वा॑ औदुनः। रेतु॑ आज्यम्। यदाज्ये॑
रशनान्युनत्ति॑। प्रजापतिमेव॑ रेतसा॑ समर्धयति॑। दर्भमर्यो॑ रशना॑ भवति॑। बहु॑ वा॑ एष॑ कुचुरो॑
मेध्यमुपांगच्छति॑। यदश्वः। पुवित्रं॑ वै॑ दर्भाः॥५॥

यद्दर्भमर्यो॑ रशना॑ भवति॑। पुनात्येवैनम्। पूतमेन॑ मेध्यमा॑ लभते॑। अश्वस्य॑ वा॑
आलंब्यस्य॑ महिमोदकामत्। स महर्त्विजः॑ प्राविशत्। तन्महर्त्विजां॑ महर्त्विकम्।
यन्महर्त्विजः॑ प्राशजन्ति॑। महिमानमेवास्मिन्नदधति॑। अश्वस्य॑ वा॑ आलंब्यस्य॑ रेतु॑

उदक्रामत्। तथसुवर्ण॒॑ हिरण्यमभवत्। यथसुवर्ण॒॑ हिरण्यं ददाति। रेतं एव तद्वधाति। ओदने दंदाति। रेतो वा औदनः। रेतो हिरण्यम्। रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुप्ये दृम्ये अभवथ्य चै॥४॥

[२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतये प्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं बधाति। आ देवताभ्यो वृश्यते। पापीयाभ्वति। यः प्रतिप्रोच्यां न देवताभ्यु आवृश्यते। वर्सीयाभ्वति। यदाह। ब्रह्मनश्च मेध्यं भन्नस्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन राघ्यासुमिति। ब्रह्म वै ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः प्रजापतये प्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं बधाति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्यते। वर्सीयाभ्वति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसुव इति रशनामादते प्रसौत्यै। अश्विनौ बहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्यर्थू आस्ताम्। पृष्ठो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयुजुष्केण क्रियते। इमामगृणन्त्रशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य समृद्धै॥८॥

तदाहुः। द्वादशारली रशना कर्तव्या(३) त्रयोदशारली(३)रिति। क्रृषभो वा एष क्रतूनाम्। यथसंवर्थसरः। तस्य त्रयोदशो मासो विष्टपम्। क्रृषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा वा क्रृषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमर्त्रिः रशनायामुपा दंधाति॥९॥

यथरूपभस्य विष्टपं सङ्करोति। तादृगेव तता। पूर्व आयुषि विदर्थेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। तया देवाः सुतमा बैवूरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते। क्रृतस्य सामन्थसुरमारपन्तीत्याह। सुत्यं वा क्रृतम्। सुत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्युभि भवति। भुवनमुसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह। यन्तारमेवैनं करोति। धर्ताऽसीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति। सोऽग्निं वैश्वानुरमित्याह। अग्नावैवैनं वैश्वानुरे जुहोति। सप्रथसुमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहांकृतु इत्याह। होमं एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति। यन्ता राङ्गन्ताऽसि यमनो धर्ताऽसि धरुण इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमान् व्याचेष्ट। कृष्णे त्वा क्षेमाय त्वा रथ्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आमेवैतामा शास्ते। स्वगा त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनङ्गं स्वगा करोति। स्वाहा त्वा प्रजापतय इत्याह। प्रजापत्यो वा अश्वः। यस्यां एव देवताया आलभ्यते। तयैवैनः

समर्धयति ॥१२॥

बुधाति संवृत्या उपादेपात्युसीत्याहुं सप्रथसुमित्याहुं देवेष्यु इत्याहुं पञ्चं च ॥६॥

[३]

यः पितुरंनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरंनुजायाः पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वश्चेवास्मात्पापानं विवृहतः। यो अर्वन्तुं जिधाऽसति तमुभ्यमीति वरुण इति श्वानं चतुरक्षं प्रसौति। परो मर्तः परः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य प्रहन्ति। श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यं हन्ति। सैध्रकं मुसंलं भवति ॥१३॥

कर्मकर्मेवास्मै साधयति। पौङ्गश्वलेयो हन्ति। पूङ्गश्वल्वां वै देवाः शुचं न्यदध्युः। शुचैवास्य शुचं हन्ति। पाप्मा वा एतमीफस्तीत्याहुः। यौऽश्वमेधेन यजतुं इति। अश्वस्याधस्पदमुपास्यति। वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः। वज्रेणैव पाप्मानं भ्रातृव्यमवक्रामति। दक्षिणाऽप्य प्लावयति ॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छमलमप्य प्लावयति। ऐषीक उद्दूहो भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसाखोपसम्बद्धा भवति। अफसुयौनिर्वा अश्वः। अफसुजो वैतसः। स्वादेवैनं योनर्निर्मीतो। पुरस्तात्प्रत्यश्चमुभ्युदृहति। पुरस्तादेवास्मिन्तीच्यमृतं दधाति। अहं च त्वं च वृत्रहन्त्रिते ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्रे एव सन्दघाति। अभिक्रत्वैन्द्र भूरधृज्मन्त्रित्यधर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै ॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्चं च ॥३॥

[४]

चत्वारं क्रत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेन राजपुत्रैः सहाध्वर्युः। पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्नोक्षति। अनेनाशैनं मेध्यैनेष्वा। अयं राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः। राज्येनैवास्मिन्क्षत्रं दधाति। शतेनाराजभिरुग्रैः सुह ब्रह्मा ॥१६॥

दक्षिणत उदङ्गिष्ठन्नोक्षति। अनेनाशैनं मेध्यैनेष्वा। अयं राजाॽप्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः। बलैवास्मिन्बलं दधाति। शतेन सूतग्रामाणिभिः सुह होताौ। पश्चात्प्राङ्गिष्ठन्नोक्षति। अनेनाशैनं मेध्यैनेष्वा। अयं राजाॽस्यै विशः ॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वायै बहुजाविकायै। बहुत्रीहियुवायै बहुमाषतिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहुस्तिकायै। बहुदासपूरुषायै रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति। भूमा

वै होता० भूमा सूतग्रामुण्यः। भूमैवास्मिन्भूमान् दधाति। शुतेनं क्षत्तसङ्गहीतृभिः सुहोद्धाता। उत्तरतो दक्षिणा तिष्ठन्नोक्षति॥१८॥

अनेनाश्वेन मेघ्येनेष्वा। अय॑ राजा सर्वमायुरेत्विति। आयुर्वा उद्धाता। आयुः क्षत्तसङ्गहीतारः। आयुषेवास्मिन्नायुर्दधाति। शुतश॑शतं भवन्ति। शुतायुः पुरुषः शुतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। चृतुः शुता भंवन्ति। चतंस्रो दिशः। दिक्ष्वैव प्रति तिष्ठति॥१९॥ बृहा विश उक्षति दिश एकं च॥४॥

[५]

यथा वै हुविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदशंस्य स्कन्दति। यन्निक्तमनालब्धमुथ्मृजन्ति। यस्तोक्या अन्वाह। सुर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्त्रं हि तत्। यद्भुतस्य स्कन्दति। सुहसुमन्वाह। सुहस्रंसम्मितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुबृयात्। परिमितमवं रुप्तीत। अपरिमिता अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अवं रुन्धे। अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निवैश्वानुरः॥२१॥

अस्यामेवैनः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु वा अहमश्मेधः सङ्गस्थापयामि। तेन ततः सङ्गस्थितेन चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नये एवैनं जुहोति। सोमायु स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सुवित्रे स्वाहेत्याह। सुवित्र एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्ये स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह। बृहस्पतये एवैनं जुहोति। अपां मोदायु स्वाहेत्याह। अन्ना एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायवं एवैनं जुहोति॥२३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्यं एवैनं देवताभ्यो जुहोति। दशदशा सुम्पादं जुहोति। दशोक्षरा विराट्। अन्नविराट्। विराजैवान्नाद्यमवं रुन्धे। प्र वा एषोऽस्मालोकाच्यवते। यः परांचीराहुतीर्जुहोति। पुनः पुनरभ्यावर्तं जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। एताः ह वाव सोऽश्मेधस्य सङ्गस्थितिमुवाचास्कन्दाय। अस्कन्त्रं हि तत्। यद्यज्ञस्य सङ्गस्थितस्य स्कन्दति॥२४॥ अभिजित्यै वैश्वानुरः सुवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते पदं च॥५॥

[६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्ता॑त्प्रत्यङ्गिष्ठन्नोक्षति। प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः। इन्द्राग्निभ्यां त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलिष्ठौ। ओजं एवास्मिन्बलं दधाति। तस्मादश्वः पशूनामोजिष्ठौ बलिष्ठः। वायवे त्वेति पुश्चात्। वायुर्वै देवानामाशुः सारसारितमः॥२५॥

जुवमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः। विश्वैभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै देवानामपचिततमाः। अपचितमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामपचिततमः॥२६॥

सर्वैभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्टात्। सर्वे वै देवास्त्वपिंगमन्तो हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः पशूनां त्विषिमान् हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह। एम्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति। सुते त्वाऽसंते त्वाऽद्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वैभ्यस्त्वा भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि भूतान्युपंजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापुत्रोऽश्वः। अथ कस्मादेनमन्याभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै सर्वा देवता अन्वायत्ताः। तं यद्विश्वैभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा देवता अन्वायत्ताः॥२७॥

सारसारितमोपचिततमः प्राजापुत्रोऽश्वः पञ्च च॥३॥ [७]

यथा वै हुविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्यमुश्मृजन्ति। यदेश्वचरितानि जुहोति। सर्वहृतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नः हि तत्। यद्वृतस्य स्कन्दति। ईङ्गाराय स्वाहेङ्गताय स्वाहेत्याह। एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनं समर्घयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता हौतव्या इति। अथो खल्वाहुः। हौतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधः सङ्स्थापयति। यदेश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्वोतव्या इति। बुहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै जनयति॥२९॥

यस्यानायतनैऽन्यत्राग्नेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः पुरस्ता॑थिस्वष्टकृतः।

आहुवनीयैऽश्वचरितानि जुहोति। आयतं एवास्याऽहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य क्लृत्यैः। सुवर्गस्य लोकस्यानुरब्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥ ३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहयात्। पुशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्। अवं सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पार्णीयान्श्यादिति। सुकृदेव होतव्याः। न यजमानं पुशुभिर्व्यर्धयति। अभि सुवर्गं लोकं जंयति। न पार्णीयान्शवति। अष्टाचत्वारि शतमश्वरूपाणि जुहोति। अष्टाचत्वारि शदक्षरा जगती। जागतोऽश्वः प्राजापुत्यः समृद्धौ। एकमतिरिक्तं जुहोति। तस्मादेकः प्रजास्वर्धुकः॥ ३१॥

अर्थात् जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥ [८]

विभूमात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आन्यमेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह। शास्त्र्यैवैनमेतत्। तस्माच्छुष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्योऽसीत्याह। तस्मादश्वः सर्वान्पृश्ननत्येति। तस्मादश्वः सर्वेषां पशूनाऽश्रैष्ठं गच्छति॥ ३२॥

प्रयशः श्रैष्ठमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि ससिरसि वाज्यसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचेष्ट। ययुर्नामासीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियं नामधेयम्। प्रियेणैवैनं नामधेयेनभि वेदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्यै। नाम्ना चेदध्वयेते। मित्रमेव भवतः॥ ३३॥

आदित्यानं पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवै गमयति। अग्रये स्वाहा स्वाहैऽन्द्रग्रिभ्यामिति पूर्वहोमां जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वेत्युभूजति सर्वत्वायां। देवां आशापाला एतं देवेभ्योऽश्वं मेधाय प्रोक्षितं गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्यां राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्यं एवैनं परि ददाति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुकः परां परावतुं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेति चतुषु पृथ्यु जुहोति॥ ३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। ताभिरैवै बन्धति। तस्मादश्वः प्रमुको बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुको बन्धनं न जंहति। राष्ट्रं वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते। येऽश्वं मेध्य रक्षन्ति। तेषां य उद्दचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते राष्ट्रं गच्छन्ति। अथ य उद्दचं न गच्छन्ति॥ ३५॥

रुद्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिंचयते। योऽबुलोऽश्वमेधेन यज्ञते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्। हुन्येतास्य युज्ञः। चतुः शूता रक्षन्ति। युज्ञस्याघोताय। अथान्यमानीयु प्रोक्षेयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥३६॥

गुच्छुति भूतुः पुभु जुहोति न गच्छन्ति नवं च॥५॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यज्ञेयेति। स तपोऽतप्यत। तस्य तेपानस्य। सप्ताऽत्मनो देवता उदक्रामन्। सा दीक्षाभंवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यंजुहोत्। तैर्वै स दीक्षामवारुन्य। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव तैर्यजंमानोऽवं रुन्ये॥३७॥

सुस जुहोति। सुस हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहं जुहोति। अन्वहमेव दीक्षामवं रुन्ये। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति। चत्वार्याद्वृहणानि। सुस सम्पद्यन्ते। सुस वै शीरूपण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामवं रुन्ये॥३८॥

एकविंशतिं वैश्वदेवानि जुहोति। एकविंशतिर्वै दैवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चतावै। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशतिः। एष सुवर्गो लोकः। तद्वैवं क्षत्रम्। सा श्रीः। तद्वृधस्य विष्टपम्। तथस्वाराज्यमुच्यते॥३९॥

त्रिंशतमौद्वृहणानि जुहोति। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवं रुन्ये। त्रेधा विभज्य देवतां जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां लोकानामास्यै। एषां लोकानां क्ळस्यै। अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति॥४०॥

यो दीक्षामतिरेचयति। सुसाहं प्रचरन्ति। सुस वै शीरूपण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामवं रुन्ये। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। सर्वं वै पूर्णाहुतिः। सर्वमेवाप्रोति। अथौ इयं वै पूर्णाहुतिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठति॥४१॥

रुन्ये प्राणान्दीक्षामवं रुन्य उच्यते क्रामन्ति तिष्ठति॥५॥ [१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तत्सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्। तं वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। युज्ञस्योदयत्यै। स्वाहाऽधिमार्धीताय स्वाहा॑॥। स्वाहाऽर्धीतं मनसे स्वाहा॑॥। स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा॑॥। काय स्वाहा कस्मै स्वाहा॑ कतुमस्मै स्वाहेति। प्राजापत्ये मुख्ये भवतः। प्रजापतिमुखाभिरेवै देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्ये स्वाहाऽदित्ये मुहै॑ स्वाहाऽदित्ये सुमृद्धीकायै॑ स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैन् प्रतिष्ठायोदयच्छते। सरस्वत्यै॑ स्वाहा॑ सरस्वत्यै॑ बृहत्यै॑ स्वाहा॑ सरस्वत्यै॑ पावकायै॑

स्वाहेत्यांह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनुमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा॑ पूष्णे प्रंपथ्यांय् स्वाहा॑ पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्यांह। पूशवो॑ वै पूषा। पशुभिरैवैनुमुद्यच्छते। त्वष्टै॒ स्वाहा॑ त्वष्टै॒ तुरीपाय् स्वाहा॑ त्वष्टै॒ पुरुरूपाय् स्वाहेत्यांह। त्वष्टा॑ वै पंशूनां मिथुनानाऽ॑ रूपकृत। रूपमेव पशुषु दधाति। अथौ रूपैरैवैनुमुद्यच्छते। विष्णवे॑ स्वाहा॑ विष्णवे॑ निखुर्यपाय् स्वाहा॑ विष्णवे॑ निभूर्यपाय् स्वाहेत्यांह। यज्ञो॑ वै विष्णुः। यज्ञायैवैनुमुद्यच्छते। पूर्णहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्ध्यै सयत्वाय॥४३॥

युच्छुते॑ पुरुरूपाय् स्वाहेत्यांहृष्टौ च॥२॥ [११]

सुवित्रमृष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति। अष्टाक्षरा गायुत्री। गायुत्रं प्रातः सवनम्। प्रातः सवनादेवैनं गायत्रियाश्छन्दसोऽधि॑ निर्मितीते। अथौ प्रातः सवनमेव तेनाऽऽप्रोति। गायुत्री॑ छन्दः। सुवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने। एकादशाक्षरा त्रिष्टूप। त्रैष्टुभुं माध्यं दिनऽ॑ सवनम्। माध्यं दिनादेवैनऽ॑ सवनात्रिष्टुभुश्छन्दसोऽधि॑ निर्मितीते॥४४॥

अथौ माध्यं दिनमेव सवनं तेनाऽऽप्रोति। त्रिष्टुभुं छन्दः। सुवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्ने। द्वादशाक्षरा॑ जगती। जागतं तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं जगत्याश्छन्दसोऽधि॑ निर्मितीते। अथौ तृतीयसवनमेव तेनाऽऽप्रोति। जगती॑ छन्दः। ईश्वरो॑ वा अश्वः प्रमुकः परा॑ परावतं गन्तौः। इह धृतिः॑ स्वाहेह विधृतिः॑ स्वाहेह रन्तिः॑ स्वाहेह रमतिः॑ स्वाहेति॑ चतस्रु॑ आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो॑ दिशः। दिग्भिरैवैनुं परिगृह्णाति। आश्रव्यथो ब्रजो॑ भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो॑ निलायत। अश्वौ॑ रूपं कृत्वा। सौऽश्वत्ये॑ संवथ्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्यस्याश्वत्यत्वम्। यदाश्रव्यथो ब्रजो॑ भवति। स्व एवैनुं योनौ॑ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभुश्छन्दसोऽधि॑ निर्मितीते जुहोति॑ नवं च॥३॥ [१२]

आ॑ ब्रह्मन्नाह्यणो॑ ब्रह्मवर्चसी॑ जायतामित्यांह। ब्रह्मण॑ एव॑ ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा॑ ब्राह्मणो॑ ब्रह्मवर्चस्यजायत। आऽस्मिन्नाद्ये॑ राजन्यं॑ इषुव्यः॑ शूरो॑ महारथो॑ जायतामित्यांह। राजन्यं॑ एव॑ शौर्यं॑ महिमानं॑ दधाति। तस्मात्पुरा॑ राजन्यं॑ इषुव्यः॑ शूरो॑ महारथो॑ जायत। दोग्नी॑ धेनुरित्यांह। धेन्वामेव॑ परयो॑ दधाति। तस्मात्पुरा॑ दोग्नी॑ धेनुरजायत। वोढाऽनुद्वानित्यांह॥४७॥

अनुद्वयैव॑ वीर्यं॑ दधाति। तस्मात्पुरा॑ वोढाऽनुद्वानजायत। आशुः॑ समिरित्यांह। अश्वे॑

एव जुवं दंधाति। तस्मा॑त्पुराऽशुरश्वोऽजायत। पुरंन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दंधाति। तस्मा॒श्वी युवुतिः प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ हृ वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यज्ञन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी। स सभेयो युवा॑। तस्मा॒द्युवा॑ पुमांन्त्रियो भावुकः। आऽस्य यज्ञमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ हृ वै तत्र यज्ञमानस्य वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यज्ञन्ते। निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे हृ वै तत्र पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यज्ञन्ते। फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो हृ वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन यज्ञेन यज्ञन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते हृ वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यज्ञन्ते॥४९॥

अनुवानित्याह जायते वरपति सुप्रचार॥३॥

[१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्वादिंशत्। स आ॒त्मन॑श्वमेधमंधत्ता। तं देवा अंबुवन्। एष वाव यज्ञः। यदंश्वमेधः। अप्येव नोऽत्रास्त्वति। तेभ्य ए॒तानंन्रहोमान्प्रायच्छत्। तानंजुहोत्। तैर्वै स देवानंप्रीणात्। यदंन्रहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यज्ञमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा ए॒तद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव तर्पीणाति। मधुना जुहोति। महूत्यै वा ए॒तदेवतायै रूपम्। यन्मधुं। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

महूतीमेव तद्वेतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां वा ए॒तद्रूपम्। यत्तंडुलाः। यत्तंडुलैर्जुहोति। वसूनेव तर्पीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा ए॒तद्रूपम्। यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तर्पीणाति। लजैर्जुहोति। आदित्यानां वा ए॒तद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव तर्पीणाति। कुरम्बैर्जुहोति। विश्वैषां वा ए॒तदेवानां रूपम्। यत्कुरम्बाः। यत्कुरम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्वेवान्प्रीणाति। धूनाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां वा ए॒तद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव तर्पीणाति। सकुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा ए॒तद्रूपम्। यथसक्तवः। यथसक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तर्पीणाति। मुसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा ए॒तदेवतानां रूपम्।

यन्मूसूस्यानि। यन्मूसूस्यैर्जुहोति। सर्वा एव तद्वेवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। प्रियाङ्गान् हृ वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि समंदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि सन्दधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्। विराट्कृष्णस्यान्नाद्यस्यावरुद्ध्यै॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथक्कैर्जुहोति कर्मचैर्जुहोति सकुमिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति चृत्वार्हं च (अन्नहोमानाऽज्येनुग्रेमधुना तण्डुलैः पृथक्कैर्लज्जाभिस्मृसूर्यैः प्रियङ्गुतण्डुलैद्वान्नान्नानि द्वादशा)॥६॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तत्सृष्ट रक्षाऽस्यजिघाऽसन्। स एतान्नुजापार्तिर्नक्तः होमानंपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै स यज्ञाद्रक्षाऽस्यपाहन्। यन्नक्तः होमां जुहोति। यज्ञादेव तैर्यज्जमानो रक्षाऽस्यपं हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षाऽस्यपं हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखुत एवास्य प्राणं देधाति। अन्नहोमाज्जुहोति। शरीरवदेवावं रुन्धे। व्युत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्ध्यै। नक्तं जुहोति। रक्षसामपंहत्यै। आज्येनान्तुतो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयतं एवास्य प्राणं देधाति। पुरस्तचोपरिष्ठाचा। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। द्वाभ्युऽस्त्र स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। उभयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति। अस्मिऽश्वामुष्मिऽश्वा। शतायु स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः शतर्वीर्यः। आयुरेव वीर्यमवं रुन्धे। सुहस्रायु स्वाहेत्याह। आयुर्वै सुहस्रम्। आयुरेवावं रुन्धे। सर्वस्मै स्वाहेत्याह। अपरिमितमेवावं रुन्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षाऽस्यपंहन्त्यन्तुतो जुहोति शतायु स्वाहेत्याह सुम च॥३॥ [१५]

प्रजापतिं वा एष ईप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत् इति। अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै स्वाहेत्याह। प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाऽप्रोति। एकस्मै स्वाहा द्वाभ्युऽस्त्र स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति। एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्तत्यै। शतायु स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः शतर्वीर्यः। आयुरेव वीर्यमवं रुन्धे। सुहस्रायु स्वाहेत्याह। आयुर्वै सुहस्रम्। आयुरेवावं रुन्धे। अयुतायु स्वाहा नियुतायु स्वाहा प्रयुतायु स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकानवं रुन्धे। अर्बुदायु स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्।

वाचमेवावं रुन्धे। न्यर्बुदाय स्वाहेत्यांह। यो वै वाचो भूमा। तत्त्वर्बुदम्। वाच एव भूमानुमवं रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्यांह॥६१॥

समुद्रमेवाऽप्नोति। मध्यायु स्वाहेत्यांह। मध्यमेवाऽप्नोति। अन्ताय स्वाहेत्यांह। अन्तमेवाऽप्नोति। पुराधयु स्वाहेत्यांह। पुराधमेवाऽप्नोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्यांह। रात्रिवा उषाः। अहूर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवावं रुन्धे। अथो अहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति। ता यदुभर्यादिवा वा नक्तं वा ज्ञुहयात्। अहोरात्रे मौहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति। अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुतायु स्वाहेत्याहुर्व्युष्टिः सुम च॥४॥ [१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरैवैनं लोकयोर्नामिधेयं गमयति। आयनायु स्वाहा प्रायणायु स्वाहेत्युद्ग्रावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनुमस्कन्नं सुवर्गं लोकं गमयति। अग्नये स्वाहा सोमायु स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्युमति क्रामति। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षायु स्वाहेत्यांह। यथायुज्ञरैवैतत्। अग्नये स्वाहा सोमायु स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्युमति क्रामति॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षायु स्वाहेत्येकविशिनीं दीक्षां जुहोति। एकविशतिर्वै दैवलोकाः। द्वादशं मासाः पञ्चतवः। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविशः। एष सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै भुवो देवानां कर्मणेत्युत्दीक्षा जुहोति। क्रृत्वनेवास्मै कल्पयति। अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्गजः सङ्कामत्वित्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याऽस्यै भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य पर्यास्यै। आ मैं गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निनां तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽप्निमार्घीतायु स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं भ्रातृव्युमति क्रामति॥६५॥

दद्यः स्वाहा हनूभ्याङ्गु स्वाहेत्यंज्ञहोमाञ्जुहोति। अङ्गेऽअङ्गे वै पुरुषस्य पाप्मोपश्छिष्टः। अङ्गादङ्गदेवैनं पाप्मनुस्तेन मुश्चति। अञ्जेतायु स्वाहा कृष्णायु स्वाहा श्वेतायु

स्वाहेत्यंश्वरूपाणि जुहोति। रूपैरेवैन् समर्थयति। ओषधीभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वयो वा ओषधयः। पुष्पैभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलैभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरवं रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ। मेषस्त्वा पचतैरवत्तित्यपांव्यानि जुहोति। प्राणा वै देवा अपांव्याः। प्राणानेवावं रुन्धे। कूप्याभ्यः स्वाहाऽन्यः स्वाहेत्यपां होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः। अन्नं वा आपः। अन्नं जायते। यदेवाद्योऽन्नं जायते। तदवं रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विष्टन् भ्रातृव्युमतिं क्रामत्यनन्तरित्ये क्रामति रुन्धे जायते एकं च॥५॥ [१७]

अम्भाऽसि जुहोति। अयं वै लोकोऽम्भाऽसि। तस्य वसवोऽधिपतयः। अग्निर्ज्योतिः। यदम्भाऽसि जुहोति। इममेव लोकमवं रुन्धे। वसूनाऽसायुज्यं गच्छति। अग्निं ज्योतिरवं रुन्धे। नभाऽसि जुहोति। अन्तरिक्षं वै नभाऽसि॥६८॥

तस्य रुद्रा अधिपतयः। वायुज्योतिः। यन्नभाऽसि जुहोति। अन्तरिक्षमेवावं रुन्धे। रुद्राणां सायुज्यं गच्छति। वायुं ज्योतिरवं रुन्धे। महाऽसि जुहोति। असौ वै लोको महाऽसि। तस्यादित्या अधिपतयः। सूर्यो ज्योतिः॥६९॥

यम्हाऽसि जुहोति। अमुमेव लोकमवं रुन्धे। आदित्यानां सायुज्यं गच्छति। सूर्यं ज्योतिरवं रुन्धे। नमो राजे नमो वरुणायेति यव्यानि जुहोति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। मयोभूर्वातो अभि वातुस्त्रा इति गव्यानि जुहोति। पशूनामवरुद्धौ। प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति सन्ततिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्तत्यै॥७०॥

सिताय स्वाहाऽसिताय स्वाहेति प्रमुक्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रमुक्त्यै। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायुजुरेवैतत्। दत्त्वते स्वाहाऽदन्तकाय स्वाहेति शरीरहोमाञ्जुहोति। पितृलोकमेव तैर्यजंमानोऽवं रुन्धे। कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तिं परिधीन् युनक्ति। इमे वै लोकाः परिधयः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७१॥

यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति। सुवर्गो वै लोको महः। सुवर्गमेव ताभ्यां लोकं यजंमानोऽवं रुन्धे। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि ब्रह्मवर्चसानि जुहोति। ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजंमानोऽवं रुन्धे। जज्ञि बीजुमिति

जुहोत्यनन्तरित्यै। अुग्रये समनमत्पृथिव्यै समनमदिति सन्त्रितोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्तत्यै। भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूतभव्यौ होमौ जुहोति। अयं वै लोको भूतम्॥७२॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति। सर्वस्याऽस्यै। सर्वस्यावरुच्छौ। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान इत्यश्वस्तोमीय जुहोति। सर्वस्याऽस्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाऽप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥७३॥

य उ चैनमेवं वेदं। यज्ञः रक्षाऽस्यजिघाः सन्। स एतान्प्रजापतिर्नक्तः होमानपश्यत्। तानं जुहोत्। तैर्वै स यज्ञाद्रक्षाङ्गुस्यपाहन्। यन्नक्तः होमाञ्जुहोति। यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षाङ्गुस्यपंहन्ति। उपसे स्वाहा व्युष्ठै स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नमाऽसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥७॥ [१८]

एकयूपे वैकादृशिनीं वा। अन्येषां यज्ञानां यूपां भवन्ति। एकविशिन्यश्वमेधस्यां सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। बैलुवो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां यूपां भवन्ति। राज्ञुदालु एकविशत्यरक्षिरश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशुनां तेजन्या अवद्यन्ति। अवद्यन्त्यश्वस्य॥७५॥

पाप्मा वै तेजनी। पाप्मनोऽपंहत्यै। पुक्षशाखायामन्येषां पशुनामवद्यन्ति। वैतसशाखायामश्वस्य। अफ्मुयोनिर्वा अश्वः। अफ्मुजो वैतसः। स्व एवास्य योनाववद्यति। यूपेषु ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति। पशुनां व्यावृत्यै। आग्राम्यान्पशूलङ्घमन्ते। प्रारण्यान्पशुजन्ति। पाप्मनोऽपंहत्यै॥७६॥

अश्वस्य व्यवृत्यै तीर्णं च॥२॥ [१९]

राज्ञुदालमग्निष्ठं मिनोति। भूणहत्याय अपंहत्यै। पौत्रद्वावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुच्छौ। भूणहत्यामेवास्मादपहत्यै। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि गृह्णति। पञ्चलुवा भवन्ति। ब्रह्मवर्चस्यावरुच्छौ। पद्मादिगः। तेजसोऽवरुच्छौ॥७७॥

पद्मालशाः। सोमपीथस्यावरुच्छौ। एकविशतिः सम्पद्यन्ते। एकविशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चतवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविशः। एष सुवर्गी लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। शतं पशवो भवन्ति॥७८॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। सर्वं वा अंश्वमेध्याप्रोत्तिः। अपरिमिता भवन्ति। अपरिमितस्यावरुच्छौ। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्माऽध्यत्यात्। दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवृद्धन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो वा अश्वः॥७९॥

एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवृद्धति। यदितरेषां पशूनामवृद्धति। शतदेवत्यं तेनावं रुन्धे। चितेऽग्नावधिं वैतुसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सुयोनिर्वा अश्वः। अपसुजो वैतुसः। स्व एवैनु योनौ प्रतिष्ठापयति। पुरस्तात्रत्यश्वं तूपुरं चिनोति। पश्चात्राचीनं गोमृगम्॥८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्नस्म्यश्वौ दधाति। अश्वं तूपुरं गोमृगमिति सर्वहुतं एताज्ञुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै। आत्मनाऽभि ज्ञुहोति। सात्मानमैवैन् सतनुं करोति। सात्माऽमुष्मिल्लोके भवति। य एवं वेदो। अथो वसोरेव धारां तेनावं रुन्धे। इलुवर्दयं स्वाहा बलिवर्दयं स्वाहेत्याह। संवथ्सरो वा इलुवर्दः। परिवथ्सरो बलिवर्दः। संवथ्सरादेव परिवथ्सरादायुरवं रुन्धे। आयुरेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वमेधयुजी जुरसां विस्ससामुं लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽवरुच्छौ भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्वत्वार्थं च॥५॥

[२०]

एकविश्शोऽग्निर्भवति। एकविश्शः स्तोमः। एकविश्शतिर्यूपाः। यथा वा अश्वां वरषभा वा वृषाणः सङ्ख्यारेन्। एवमेव तथ्स्तोमाः सङ्ख्यारन्ते। यदेकविश्शः। ते यथस्मृच्छेरन्। हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः स्यादित्याहुः। द्वादशः स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः संवथ्सरः। संवथ्सरेणैवास्मा अन्नमवं रुन्धे। यदश यूपा भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवं रुन्धे। य एकादशः। स्तनं एवास्यै सः॥८३॥

दुह एवैनां तेनां। तदाहुः। यद्वादशोऽग्निः स्याद्वादशः स्तोम् एकादश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्। एकविश्श एवाग्निः स्यादित्याहुः। एकविश्शः स्तोमः। एकविश्शतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति। तादृगेव तत्॥८४॥

यो वा अंश्वमेधे तिसः कुकुभो वेदो। कुकुद्ध राजां भवति। एकविश्शोऽग्निर्भवति। एकविश्शः स्तोमः। एकविश्शतिर्यूपाः। एता वा अंश्वमेधे तिसः कुकुभः। य एवं वेदो।

कुकुद्ध राजा^० भवति। यो वा अंश्मेधे त्रीणि शीरूषाणि वेदा। शिरो ह राजा^० भवति। एकविष्णोऽग्निर्भवति। एकविष्णः स्तोमः। एकविष्णशतिर्यूपाः। एतानि वा अंश्मेधे त्रीणि शीरूषाणि। य एवं वेदा। शिरो ह राजा^० भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स पुव तच्छरो ह राजा^० भवति पद च॥४॥

[२१]

देवा वा अंश्मेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्चः प्राजानात्। यदंश्मेधे-इश्वैर्न मेध्येनोदशो बहिष्पवमानः सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। यदुद्ग्रातोद्ग्रायैत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पृथा प्रतिपादयेत्। ताहक्तत्॥८६॥

उद्ग्रातारंमपरुष्य। अश्वमुद्ग्रीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा नयति। एवमेवैनमश्चः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमुन्वा रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्टै। हिं करोति। सामैवाकः। हिं करोति। उद्ग्रीथ एवास्य सः॥८७॥

वडबा उपं रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो यथोपगातारं उपगायन्ति। ताहगेव तत्। उद्गासीदश्वो मेध्य इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतिरुद्ग्रीथः। उद्ग्रीथमेवावरुन्धे। अथो क्रच्छामयोरेव प्रति तिष्ठति। हिरण्येनोपाकरोति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेव मुखुतो दधाति। यजमाने च प्रजासु च। अथो हिरण्यज्योतिरेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥८८॥

तथा उपाकरोति चत्वारि च॥३॥

[२२]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वे पशून्नियुञ्जन्ति। यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुक्ते। अश्वं तूपरं गौमृगम्। तानग्निष्ठ आलंभते। सेनामुखमेव तथसःशयति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं भावुकम्। आग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरस्ताल्लाटै। पूर्वग्निमेव तं कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्ताथ्यापयन्ति। पौष्णमन्वश्वम्। अन्नं वै पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्ठात्। ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवैनमुभयतः परि गृह्णाति। तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयौ कृष्णग्रीवौ बाहुवोः। बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजन्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसुक्थौ सुक्थ्योः। सुक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्यं ऊरुबलीभावुकः। शितिपृष्ठौ बाहुहस्पत्यौ पृष्ठे। ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्टाद्धत्ते।

अथो कृवचे एवैते अभितः पर्यूहते। तस्माद्राजन्यः सन्त्रिष्ठो वीर्यं करोति। धात्रे पृष्ठोदरमधस्तात्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता। अस्यामेव प्रति तिष्ठति। सौर्यं बलक्षं पुच्छै। उथसेधमेव तं कुरुते। तस्मादुथसेधं भये प्रजा अभिसङ्श्रयन्ति॥१॥

कुरुते धुते कुरुते पञ्च च॥३॥ [२३]

साङ्क्रहण्या चतुष्ययो यो वै यः पितुश्वत्वागे यथा निकं प्रजापतये त्वा यथा प्रोक्षितं विभूर्गंह प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन प्रजापतिर्न किञ्चन सांवित्रमा ब्रह्मन्प्रजापतिर्देवेभ्यः प्रजापती रक्षाऽसि प्रजापतिमोपसति त्रिभूरेष्वनामान्यमाइस्येकयूपे राजुदालमेकविद्यो देवाः पुरुषस्यायौविश्वतिः॥२३॥

साङ्क्रहण्या तस्मादश्वमेधयुज्जी यत्परिमिता यद्यंजमुखे यो दीक्षां देवानेव त्रयं इमे सितायं प्राणापानावेवास्मिन्नस्माद्राजन्यं एकनवतिः॥१॥

साङ्क्रहण्या सङ्श्रयन्ति॥

हरिः ॐ॥

॥इति श्रीकृष्णायजुर्वेदीयतेत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः॥